

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.и.н. Георги Велков Колев,

член на Научно жури, избрано и гласувано от ФС на Факултет „Обществено здравеопазване“ при МУ - Варна (Протокол № 179/11.02.2022 г.), назначено със заповед на Ректора № Р-109-81/22.02.2022;

рецензент съгласно Протокол №1 /22.03.2022 от неприсъствено заседание на Научното жури.

Относно: процедура за придобиване на ОНС „Доктор“ 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.4. „Обществено здраве“, специалност „Управление на здравните грижи“ от ас. **Даниела Събева Тасева**, докторант в самостоятелна форма на обучение в докторска програма „Управление на здравните грижи“, с тема на дисертационния труд **„Взаимодействие на медицинската сестра със семействата на деца с увреждания при оказване на интегрирани грижи“**. Научен ръководител проф. д-р Соня Тончева, д.оз.н.

Редовност на процедурата

Представените материали са в съответствие с Процедура за придобиване на ОНС „доктор“ в МУ – Варна, съгласно ПРАС на МУ-Варна. Със заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-209 от 27.06.2019г. ас. **Даниела Тасева** е зачислена като докторант в самостоятелна форма на обучение в катедрата по Здравни грижи – МУ-Варна по специалност „Управление на здравните грижи“. Документите съдържат протокол за успешно положен докторантски изпит, съгласно Заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-106/20.02.2020г. Ас. Тасева е отчислена с право на защита със Заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-116 от 14.03.2022г.

Кратки биографични данни и кариерно развитие на докторантката

Ас. Даниела Тасева завършва медицинско образование в ИПЗКССО гр. Велико Търново през 1983г. по специалност „Детска медицинска сестра“. През 1997г. придобива ОКС „магистър“ по специалност „Социални дейности и Здравноосигурителни системи“ във Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, а по – късно и ОКС „Магистър“ по специалност „Управление на здравните грижи“ в Медицински Университет „Проф. д-р. Параскев Стоянов“ – Варна (2018г.).

През 1984г. започва работа като учител по практика в Институт за учители по практика гр. Сливен, а в периода 1983-2008г. е ст. преподавател в МК-Велико Търново. Работи като медицинска сестра в ДКЦ гр. Велико Търново, след което в периода 2009 -2015г. е ръководител на Областен център „Приемна грижа“ по проект на УНИЦЕФ и Главен експерт в дирекция „Социални дейности и здравеопазване“ на Община Велико Търново. През 2015г. започва работа като зам. директор на Филиал - Велико Търново на Медицински университет - Варна, а през 2019 след успешно спечелен конкурс е избрана за асистент в катедра „Здравни грижи“ и стартира активната ѝ академична кариера. Ас. Даниела Тасева, има 11 публикации и 17 участия в Национални научни форуми. Участва в 5 проекта на

УНИЦЕФ, свързани с предоставяне на социални грижи, майчино и детско здравеопазване: „Изработване на методика по предоставяне на услугата Център за майчино и детско здравеопазване“ (2013г.); “Приемна грижа“ (2009 - 2011г.); “Работилница за родители да пораснем заедно“ (2013 – 2015 г); „Община – приятел на детето“ (2013 – 2015 г); „Помощ в дома – предоставяне на услугата личен асистент“ (2012 – 2015 г).

Даниела Тасева членува в БАПЗГ и СУБ - клон В. Търново. Член е на мрежата от социални експерти на НСОРБ.

Обем и структура дисертационния труд

Дисертационният труд, разработен от ас. Даниела Тасева, е в обем от 240 страници. Структурата съдържа: Въведение (4 стр.), Литературен обзор (69 стр.), Цел, задачи, методика и организация на проучването (17 стр.), Резултати от собствени проучвания и обсъждане (69 стр.), Предоставяне на услуги на дете в център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания (27 стр.), Изводи и препоръки, приноси, Използвана литература (17 стр.) и 4 приложения. Дисертационният труд е онагледен с 42 фигури и 35 таблици, в част от които са представени резултати от научното проучване. Библиографската справка съдържа 185 заглавия, от които 121 заглавия на кирилица и 64 на латиница.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от КС на Катедра „Здравни грижи“ към Медицински университет - гр. Варна на 02.03.2022г.

Оценка актуалността на темата

Грижите за здравето на майките и децата са инвестиция в бъдещите поколения, което поражда необходимостта от въвеждане на интегриран подход на институциите и обществото и разкриване на услуги, основани на междусекторното сътрудничество. Тези услуги подкрепят семействата на деца с увреждания и хронични заболявания и могат да се разглеждат като отговор на не добро синхронизираното предоставяне на здравни, социални, образователни и др. услуги.

Грижите за дете с увреждане изисква от родителите търпение, психологическа нагласа за една продължителна и нелека битка с предизвикателствата пред които са изправени. Взаимоотношенията, които децата развиват с родители, медицински и немедицински специалисти и общността са предпоставка за тяхното индивидуално развитие.

Ас. Тасева прави анализ на достъпната литература, който показва разнообразни форми на интегрирани грижа за деца с увреждания и техните семейства. Актуалността и значимостта на проблема и необходимостта от извеждане на ролята и функциите на медицинската сестра в екип по предоставяне на интегрирани грижи са предизвикателство пред сестринското съсловие. Социалната роля на медицинската сестра е сравнително малко изследван проблем и от гледна точка на прилагане на интегриран подход в грижите за деца с увреждания е значим и актуален. Медицинската сестра със своите автономни функции и отговорности може да бъде значим партньор в грижите за децата и активен участник в екипа по предоставяне на интегрирани услуги.

Авторката в своя дисертационен труд поставя и проучва въпроси, които у нас чакат своето разрешение през различни законодателни инициативи, променени

подходи и реализиране на пълноценни грижи и взаимодействие със семействата с деца с увреждания, както и преодоляване на фрагментиран подход при удовлетворяване на потребностите.

Избраната от ас. Даниела Тасева тема е актуална и дисертабилна. Личният опит на докторантката в областта на социалните услуги има добавен принос и критичен поглед, изразяващ се в направени препоръки и разработване на подходящи практически подходи за оптимизиране на дейността, чрез разширяване обхвата на дейност на медицинската сестра в унисон с придобитото академично образование и европейски опит.

Проведеното задълбочено и мащабно проучване и приложената методология предоставят резултати, които биха били полезни при изясняване на ролята на медицинската сестра по предоставяне на интегрирани услуги, с което ще се улесни практиката и ще се гарантира качество на здравната грижа за децата. Дефинираната роля на медицинската сестра в ЦКОДУХЗ (Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания) засилва актуалността на избория за проучване и анализиране проблем.

Оценка на резултатите

Литературният обзор е разработен в обем от 68 страници, структуриран в **Глава първа**, озаглавена „**Литературен обзор - актуалност на проблема**“. В обзора са формулирани пет основни рубрики, които се отнасят до: *Дефиниране на понятията, същност и значимост на проблема „деца с увреждане“; Държавни и обществени политики за Ранна детска интервенция. Семейно-ориентиран подход; Същностни характеристики и развитие на интегрираните грижи; Нормативна рамка, регламентираща предоставянето на интегрирани грижи за деца с увреждания и техните семейства; Форми за предоставяне на интегрирани здравно-социални услуги за деца с увреждания и техните семейства в България и някои Европейски страни.*

В литературния обзор в логическа последователност ас. Тасева анализира източници, засягащи разработения в дисертационният труд проблем и развитата в последствие авторска концепция. Направеното обобщение в края на главата показва оригиналност, тъй като е своеобразен фокус върху важни за разглеждания проблем акценти (ниши), върху които авторката развива своята теза. Докторантката е осъществила обстойно и детайлно проучване на проблема относно интегрираните грижи за деца с увреждания и хронични заболявания, и професионалните умения които следва да има медицинската сестра при взаимодействие със семействата на тези деца като член на екипа за интегрирани грижи.

За разработването на литературния обзор авторката се опира на достатъчно източници, които умело анализира и показва задълбочено познаване на мнение на други автори по избория от нея проблем. Структурата на литературния обзор и стилово оформление показват уменията на ас. **Даниела Тасева** да борави с литературни източници и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията. Така представеният литературен обзор може да бъде развит като „*Ръководство на медицинската сестра за взаимодействие със семейства на деца с увреждания при*

оказване на интегрирани грижи“ и да бъде в помощ на работещи медицинските сестри от практиката, както и на студенти.

Във **Глава втора** „Цел, задачи, методика и организация на проучването“ ас. Тасева е определила ясно целта на дисертационния труд и са поставени осем задачи за постигането ѝ. Формулирани са четири работни хипотези.

Методиката е подробно представена. Проучено е мнение на **720** лица, разпределени в четири групи с ясно определени критерии за включване във всяка група: *медицински и немедицински специалисти, работещи в социални услуги за деца с увреждания (n = 300); родители на деца с увреждания (n = 240); студенти четвърти курс от специалност „Медицинска сестра“ (n = 150); експерти от държавна и общинска администрация ангажирани със предоставяне на социални услуги, и хабилитирани преподаватели в специалността „Медицинска сестра“ (n = 30).*

Проучването е осъществено на територията на Северен централен район. Детайлно в табличен вид са представени етапите на научното проучване, като са посочени време, място, съответно с приложения инструментариум.

За целите на проучването са разработени четири въпросника (подробно описани и представени в Приложение №№ 1,2,3 и 4). Докторантката е представила използвания понятиен апарат, което осигурява еднозначно възприемане.

Приложени са комплекс от адекватни на поставените задачи методи: *Документален метод, Анкетен метод и Стандартизирано интервю.* Първичната информация е обработена и анализирана с подходящи *Статистически* методи. Резултатите са коректно графично представени.

Статистическата обработка на получените от изследването данни, е изготвена чрез програмата IBM SPSS, ver. 19.

Проучването е получило разрешение от Комисията по етика на научните изследвания – МУ-Варна.

В **Глава трета** на дисертационния труд, озаглавена „**Резултати и обсъждане**“ са представени резултати от собствените проучвания, обособени в осем части.

В първата част ас. Тасева анализира *социо-демографските характеристики на изследваните групи*, които показват правилен подбор на респондентите с достатъчен стаж, за да имат познания по изследвания проблем. Според данните с професионален стаж над 10 год. са 82.9% от всички специалисти, работещи в интегрираните услуги, попаднали в проучването.

Резултатите от социологическото изследване са анализирани във втора и трета част от тази глава на дисертацията. Потърсено е мнение на различни групи респонденти относно ролята и мястото на медицинската сестра в екипа по предоставяне на интегрирани грижи и необходимите компетентности, които трябва да притежава. Според повече от половината специалисти и експерти е необходимо непрекъснато обучение с периодичност една година, а 1/3 от двете групи посочват необходимост от обучение на 6 месеца.

Специалисти, родители и експерти подкрепят включването на медицинската сестра в екипа за интегрирани услуги, което би гарантирало ”спокойствие и сигурност на родителите”, „бърза и адекватна реакция при влошаване състоянието на детето”, „повишаване на информираността”, „поведение при спешни състояния” и др..

Специалистите считат, че „не е възможно предоставяне на интегрирана услуга без участието на медицинска сестра“ и нейното участие ще повиши ефективността и качеството на работата на МДЕ.

Авторката проучва необходимостта от допълнително обучение и специализация на медицинската сестра за работа в екипи за интегрирани грижи за деца с увреждания. Направен е задълбочен анализ на официалната учебна документация на специалност "Медицинска сестра" с ОКС „Бакалавър“ в МУ Варна и е проучено мнението на студенти - дипломанти. Резултатите доказват, че базовото обучение гарантира в голяма степен подготовката на медицинската сестра за работа в интегрираните услуги.

В шестата част от съдържанието на визираната глава ас. Тасева изследва е ролята на родителите, като част от екипа по предоставяне на интегрирани грижи. Авторката споделя, че връзката между специалистите, разполагащи с експертно знание за детската грижа и родителите е потенциал за прилагане на семейно-ориентиран подход.

Изследвано е мнението на родителите за най-честите проблеми, с които се сблъскват в ежедневието – транспорт, достъп до лечебни и учебни заведения, Здравна каса и др.. Тасева е изследвала и възможността на родителите да упражняват професията си в съчетание с гриже да детето си. Значителен е делът на тези, които не работят или са на непостоянна работа, а 30% са в ролята на личен асистент. Отчитайки физическата, емоционална и финансова натовареност на родителите е получена информация за специалистите и институциите, от които семействата най-често получават подкрепа. Медицинската сестра получава висока оценка като участник в екипа за предоставяне на интегрирани грижи и особено в ролята ѝ на обучаващ по въпроси, засягащи дефицитите на здравето на децата.

В седмата част на тази глава са проучени бариерите за въвеждане на интегрирани услуги. Според резултатите основни бариери са непълноти в законодателството, неизяснени източници и механизми на финансиране, кадрови проблеми, липса на добре развити междуинституционални връзки и фрагментираност на услугите.

Проучени и анализирани са източниците на финансиране у нас. Мнението на изследваните лица потвърждава необходимост от по-голямо участие на държавата, не малка част очакват общината също да е източник на финансиране, а според други е приложима и смесена форма. В условията на доминиращия публичен сектор в предоставянето на социални услуги, ас. Тасева изразява виждането си за изграждане на НПО, които да подпомагат семействата на деца с увреждания и да им създават усещане за подкрепа и сигурност.

Намирам за необходимо да подчертая показаното от ас. Тасева изключително добро познаване на социалното и здравно законодателство и нейният критичният поглед, анализирайки доказаните от проучването резултати. Такъв подход е приложила при търсене на възможности за оптимизиране на разходите, необходими за реализиране на интегрираните услуги у нас.

Адмиравам труда на асистент Тасева да събере и обобщи данни за честотата на децата с увреждания в района на проучването.

В края на Глава трета докторантката прави обобщение, като акцентира върху основни резултати от проучването.

В **Глава четвърта**, озаглавена „Предоставяне на услуги в Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания“ (ЦКОДУХЗ), докторантката представя предоставянето на медико - социални грижи за деца с увреждания у нас през последните години. Прави впечатление предложеният Алгоритъм за предоставяне на услуги на дете в ЦКОДУХЗ. В теоретичната обосновка на Алгоритъма проличава виждането на ас. Тасева за разширяване компетенциите и функциите на медицинската сестра в мултидисциплинарния екип за предоставяне на интегрирани грижи за деца с увреждания и техните семейства, което е доказано и с резултатите от собствено проучване. Схематично представените от докторантката „Функции на съвременната медицинска сестра в МДЕ на ЦКОДУХЗ“ и „ Алгоритъм на действие на медицинската сестра в Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания“ показват умение за изработване на модели, представящи процеси и дейности с участие на медицинска сестра. Концепцията на ас. Тасева се допълва от собствено разработените и представени „Длъжностна характеристика за длъжността „Медицинска сестра” в ЦКОДУХЗ и „Информационна брошура за дейността на ЦКОДУХЗ“, която би подпомогнала информираността на потребители и специалисти. Всичко това придава завършеност на авторското виждане, както и може да се разглежда като модел, който може да се имплементира в практиката.

В **Глава пета** На базата на резултатите от направеното проучване, анализа на литературата и международния опит са направени **12 извода**, които отразяват резултатите от проучването, фокусирани основно върху мястото и ролята на медицинската сестра в предоставянето на интегрирани здравни грижи.

На базата на резултатите от научното проучване, изводите и препоръките докторантката е формулирала *приноси с теоретичен характер*, основно насочени към: дефиниране на уменията и компетентностите на медицинската сестра за предоставяне на интегрирани грижи, възможни дейности, функции и социална роля на медицинската сестра в грижите за деца с увреждания и техните семейства. Оригинални са предложените от авторката *приноси с приложно-практичен характер*, които биха оптимизирали работата на Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания: **Алгоритъм за предоставяне на услуги, Модел на Длъжностна характеристика на медицинска сестра, Информационна брошура и Модел на мултидисциплинарна екипна грижа за деца с увреждания с участие на медицинската сестра**, който може да бъде практически приложен.

Авторското портфолио включва участие с 4 научни публикации в специализирани списания, в които ас. Тасева е първи автор. Публикациите са свързани с темата на дисертационния труд, с което докторантката е разпознаваема с основната тема, по която провежда научно – изследователска работа.

Обсъжданият дисертационен труд е посветен на актуална тема от сестринската практика, достатъчен е по обем и на базата на проведено научно проучване са

направени важни изводи. Очертани са теоретични и практически приноси. Високо оценявам неговата оригиналност, както и задълбоченият анализ и считам, че той трябва да бъде представен пред институциите, към които авторката отправя препоръки (*образователната, здравеопазната и социална политика, БАПЗГ и Медицинските университети*), както и да намери място в различни научни форуми и списания за представяне на констатациите и резултатите, свързани с дейността на медицинската сестра при включването ѝ в дейности за работа в сферата на социалните услуги за деца с увреждания.

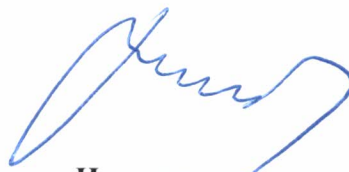
Приемам представеният автореферат в обем от 83 страници, който в структурно отношение представя съществените моменти от разработения дисертационен труд и дава пълна представа за концепцията, методологията, структурата и резултатите на дисертационното изследване. Нямам критични бележки.

Ас. Даниела Тасева покрива напълно приетите от МУ- Варна изисквания, за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”.

В заключение: Изборът на темата на дисертационният труд на ас. Д. Тасева е продължение на натрупаният в практиката опит, като медицинска сестра и работа в социалната сфера. От представеният дисертационен труд проличава прецизност в работата като изследовател с подчертано самокритично отношение към собственото си научно израстване. Изследваният проблем представя авторката като търсещ неоткрити, важни за сестринската практика проблеми с готовност за предлагане на разумни решения и модели, подходящи за внедряване и оптимизиране на сестринските грижи.

Въз основа на професионалното развитие, научните и учебно-преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в МУ - Варна, давам положително становище и убедено предлагам на уважаемото Научно жури докторантката **ас. Даниела Тасева да придобие ОНС „Доктор” по специалността „Управление на здравни грижи”.**

28.04. 2022 г.

**Изготвил рецензията:
(проф. д.и.н. Георги Колев)**